

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מג, תשנ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשון המקרא לאור ספרות אוגרית*

עיר הנמל הקדומה אוגרית שכנה במקום הנקרא עתה בשם הערבי ראס שמרה, בצפון סוריה. באביב 1929 החלה משלחת צרפתית בראשותו של קלוד שֶפֶר בחפירות ארכאולוגיות בַּתל, וחשפה בו ממצאים מן התקופה שבין המאות הי"ד והי"ב לפסה"נ. בין השאר נתגלו שם לוחות חומר (כ-1100 לוחות וכ-200 שברי לוחות) כתובים באוגריתית, באכדית, ואף בלשונות לא שמיות: בחורית, בַּחֲתִית ובשומֶרִית.

חלק נכבד מן הממצא הוא שירה על אודות בעל ואחותו עֶנֶת, אֵל וזוגתו אֶתֶרֶת, היא הַאֲשֶׁרָה (תֵּזוּ, המסמלת את העיצור [t]), נעתקה בעברית ל-שִׁינִי, עֶתֶתֶר, היא עֶשֶׁתֶרֶת, וְאֵל האומנויות והמלאכות כֶּתֶר (מאותו השורש נגזרת המלה העברית קֶשֶׁרֶן). כמו כן נתגלו טקסטים מיתולוגיים אחרים ובהם סיפור נישואי האלים נֶכַל וִירַח, דרמה פולחנית על הולדת האלים הטובים והנעמים שגיבוריה הראשיים הם אֵל ושני האלים שַׁחַר וְשֶׁלֶם, סיפורו של הגיבור דִנְאֵל ובנו אֶקֶהָת ואגדת המלך כֶּרֶת ומסעו הצבאי לעיר אֶדֶם.

התעודות המִנְהליות מאוגרית שופעות ידיעות על ארגון הממלכה. מקצתן נכתבו בלשון האוגריתית ומקצתן בלשון האכדית (ליתר דיוק, בבליית תיכונה) שהייתה בימים ההם לשון הדיפלומטיה הבין-לאומית.

רבים מן הטקסטים האוגריתיים קטועים, והדבר מקשה על חקר האוגריתית, שממילא ידיעותינו בה עדיין לוקות בחסר. על כן פירושם של טקסטים רבים עודנו מוטל בספק, ועדיין קיימים לגביהם חילוקי דעות בין החוקרים העוסקים בהם.

האוגריתית נכתבת בכתב יתדות אלף-ביתי בעל שלושים סימנים. שלושה מהם מייצגים את העיצור אל"ף בתוספת תנועה: אֵ, אִ, אַ. מלבד שלושת

* הציטוטים של הטקסטים האוגריתיים הובאו על-פי מספריהם במהדורה של M. Dietrich, O. Loretz, J. Sanmartín, *Die keilalphabetischen Texte aus Ugarit*, Neukirchen-Vluyn 1976. הציטוטים מן הטקסטים האכדיים מאוגרית הובאו בהתאם לנהוג בסדרה C. Schaeffer (ed.), *Le Palais Royal d'Ugarit*, Paris 1955 ff. (ובקיצור PRU).

אלה אין בכתב הזה ייצוג לתנועות, ובשל כך נערמים קשיים רבים בפני חוקר לשון זו. במקרים רבים אין באפשרותנו לעקוב אחר התנועות והתנהגויותיהן – נשילתן, מעתקיהן וכד'; פעמים רבות אין ביכולתנו לדעת את משקלי שמות־העצם (הפרטיים והכלליים), את צורות הפועל והבניין, את צורות המקור של הפועל ועוד. כדי להבין את מערכת התנועות ואת דרכי התצורה האוגריתית אנו נעזרים בהשוואה ללשונות שמיות אחרות ובהשערות לשוניות. אולם לא די בכך להקל על המלאכה, שהרי מלים מסוימות יכולות להישקל בלשון האחת במשקלים השונים ממשקלן בלשון האחרת. סיוע רב לחקר האוגריתית מגישים הטקסטים האכדיים שנכתבו בידי סופרי אוגרית. ניתן לראות בהם, שהסופרים האוגריתיים הכירו את הלשון האכדית על בורייה, ואף ניסו לדבוק בה ככל האפשר. עם זאת אֵל לנו לשכות, שהאכדית לא הייתה לשון דיבור של הסופרים, ולפיכך בדרך הטבע, יש בטקסטים האלה השפעות של האוגריתית. לעתים הכניסו בהם שלא במתכוון מלים אוגריתיות במקום מלים אכדיות, ולעתים גם במתכוון, כאשר חסרו להם מלים אכדיות. למלים אלה יש חשיבות רבה לחקר האוגריתית, הואיל ובהן יש סימונים לתנועות.

הכתיב האוגריתי הוא עיצורי מעיקרו. במקרים יחידים משמשת יו"ד כאם־קריאה, אך לא נמצאו עד עתה דוגמאות ודאיות לקיומן של אמות־הקריאה אל"ף, ה"א ויו"י. חסרונן של אמות־קריאה גורם לריבוי הומוגראפים, כתיב אחד למלים שונות צורה. למשל, הכתיב אַמת יכול לכוון לשלוש מלים שונות אַמָּה (אמת־מידה), אַמָּה (שפחה), אַמות; הכתיב בת מציין הן בַּת והן בִּית. עם זאת, ניתן להפיק תועלת גם מטקסט עיצורי, וניתן לעקור בעזרתו שגיאות שהורגלנו בהן זה כבר. למשל, במשך שנים כינינו בשם חֲבִירו את שבטי הפורעים והפוחזים המוזכרים במכתבי אל־עמרנה (יש הרואים בהם את העֲבָרִים), והנה הכתיב האוגריתי עֶפֶר מלמד, שהם נתכנו עֶפִירו. הוא הדין באשר לשם חֲמורבי, מלך בבל אשר נודע במערכת החוקים שלו; מן הכתיב עֶמרפָּא ו־עֶמרפָּא שבכתבי אוגרית אנו למדים אל נכון ששמו היה עֶמורפִּיאָ או עֶמורפִּיאָ (פירושו של השם הוא 'הדוד הוא הרופא'), ועוד.

מעמדה של האוגריתית בקרב הלשונות השמיות

האוגריתית היא מקבוצת הלשונות השמיות הצפונית־מערביות. מקצת החוקרים מחזיקים בדעה שהיא להג (דיאלקט) כנעני כמו הכנענית העתיקה

(הבאה לידי ביטוי בגלוסות הכנעניות שבמכתבי אל-עמרנה הכתובים אכדית), המואבית, העברית והפניקית; אחרים סבורים, שהאוגריתית היא לשון עצמאית הנבדלת הבדל ניכר מן הכנענית.

ונראים דברי האחרונים. כידוע, משקל חשוב במיון הלשונות למשפחות יש לבחינה הסוציולוגית, כלומר לטיב הזיקה האתנית-חברתית בין קיבוצי אוכלוסייה. והנה, אין ספק שהאוגריתים לא ראו את עצמם כנענים, אלא הבדילו עצמם מהם. אחד הטקסטים (4.96) מעיד כי בני אוגרית ראו את הכנעני כנכרי ממש כמו את המצרי, האשדודי והאשורי. תימוכין לכך אפשר למצוא בטקסט מאוגרית (*Ugaritica V*, מס' 36), שמצוין בו סכום כסף שעל בני אוגרית לשלם לבני כנען ככופר נפש על רצח אדם בעירם. אף במקרה זה, מסתבר, קיימת הבחנה בין אזרחי אוגרית לבין אזרחי כנען, והיא באה ללמד על ייחודם של בני אוגרית והיבדלותם מן הכנענים מבחינה גאוגרפית, אתנית ומדינית (הרוצה להעמיק בדברים יעיין בספרו של א"פ רייני, **מבנה החברה באוגרית**, ירושלים תשכ"ז, עמ' 57, 87, 109).

אך גם מהבחינה הלשונית גופה ההבדלים שבין 'לשונות כנען' לבין לשונם של בני אוגרית מהותיים. הללו מעידים, שהאוגריתית לא השתייכה כלל לענף הכנעני. והרי כמה מן הבולטים שבהם:

(1) באוגריתית נשתמרו כמעט כל עיצורי אס-השמית (היא לשון משוחזרת אשר על-פי ההשערה נתפתחו ונסתעפו ממנה הלשונות השמיות) – שלא כבשאר הלשונות השמיות הצפוניות-המערביות (= הלשונות הכנעניות). כמו כן, פעלו בה מעתקי הגאים שונים מאלה שפעלו בלשונות הכנעניות, כגון: $\text{ד}_2 < \text{ד}$, דבח הוא 'זָבַח' בדומה לארמית, ובניגוד למעתק $\text{ד}_2 < \text{ז}$ בלשונות הכנעניות; $\text{צ}_2 < \text{צ}$ (ظ) הוא 'חָטַר' ו'חִצֵּר' ו'מַטְלַל' 'מחסה', הוא מן השורש ט-ל-ל ומקבילו הכנעני הוא צ-ל-ל (והשווה צִל/צָלָלִים בעברית); $\text{צ}_3 < \text{צ}$ (ض) $\text{עָ, עֵמָאָת, צֵמָאָת, עֵר}$, 'צור' ועוד. (2) באוגריתית לא פעל כלל המעתק 'הכנעני' הנודע המאפיין את הלשונות הכנעניות, הוא מעתקה של התנועה $\text{ē} < \text{ē}$. (3) בניגוד ללשונות הכנעניות אין באוגריתית תווית יידוע. (4) באוגריתית אין זכר למלות הזיקה הכנעניות ש-, אשר, אש. במקומן משמש כינוי הזיקה ד (השווה ל-די בארמית). (5) הבניין הגורם באוגריתית הוא שפעל לעומת הפעיל (עברית ומואבית), ו-יפעל (פניקית). (6) באוגריתית משמשים הכינויים הפרודים הן ככינויי מושא הן ככינויי קניין (גניטיב): הות 'אותו/שלו', הית 'אותה/שלה', המת 'אותם/שלהם'. כינויים פרודים מעין אלו אינם מצויים בלשונות הכנעניות.

אף שהלשון העברית נמנית עם המשפחה הכנענית והאוגריתית אינה כזאת, אין להתעלם מן הקרבה הרבה שבין ספרות אוגרית לבין ספרות המקרא. אור רב שפכה ספרות אוגרית על ספרות המקרא, ובמיוחד על הבנת שירת המקרא. ניתן להצביע על זיקות ברורות בין לשון המקרא ללשון אוגרית הן מהבחינה הספרותית הן מהבחינה הלשונית.

זיקות סגנוניות בין ספרות אוגרית ובין המקרא

מאז גילוי כתבי אוגרית נכתבו מחקרים רבים על דפוסי סגנון ומבנים המשותפים לספרות אוגרית ולספרות המקרא, הן באשר ליחידות ספרותיות רחבות הן באשר לחרוזים יחידים. תופעות כמו צמדי מלים, המשכה מטור לטור, מבנים כיאסטיים, דגם קטל-יקטל או יקטל-קטל, מטפורות, דימויים, חזרות וכו' נדונו בהרחבה בשישים השנים האחרונות. הזיקה האמיצה בין שתי הספרויות מבהירה מקראות קשים רבים במקרא ומצביעה על מצע סגנוני משותף. להלן דוגמאות אחדות (בקצרה וללא דיון מחקרי) הממחישות את חשיבות הזיקות הללו.

1. מלים, צירופים ומקראות סתומים

יפח(י)ח, יפח

לפני גילוי אוגרית נתפסה הצורה יפח/יפח שבמקרא כפועל מהשורש פ-ו-ח. ליונשטם הראה, בהיסמך על יפח האוגריתית, כי הצורה היא שם (מהשורש י-פ-ח) והוראתה 'עד'. סמך נוסף לכך מצוי בתקבולת המקראית גופה, שבה עומדת יפח/יפח ומקבילתה היא המלה עד שבצלע האחרת, כגון "עד שקרים לא ינקה ויפח כזבים יאבד" (מש' יט, ט). בעקבות הגילוי הזה נתבררה אף משמעותו הסתומה של הפסוק "כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב" (חב' ב, ג). מועד נרדף לקץ, ויפח מקביל לעד, ומן הסתם במקור נכתב: 'כי עד חזון למועד', כלומר החזון הכתוב ישמש כעדות בבוא המועד.

בית חבר

במשלי נאמר פעמיים "טוב (ל)שבת על פנת גג מאשת מדינים ובית חבר" (מש' כא, ט; כה, כד). תרגום השבעים, התרגום היווני עתיק היומין, מתרגם את בית חבר כאילו נכתב בית רחב, והיו מן החוקרים שטענו שבנוסח המסורה חל שיפול אותיות, והנוסח המקורי היה בית רחב. ואכן בִּית רָחֵב יכול לעמוד בפסוק בהקבלה ניגודית לצירוף 'פנת גג'. אולם סברה זו

מתעוררת מכתבי אוגרית. **בת חֶבֶר** באוגריתית ו-*bit ḥubūri* באכדית משמעם 'מְבַשְׁלֶת שֶׁכֶר' (או 'אסם תבואה'), ומכאן שאין צורך לתקן את הכתוב בספר משלי, ויש לבארו כד: מוטב לו לאדם לחיות בשלוה בגפו בדירה דלה על פינת גג מאשר לחיות בעושר במקום שפע (במְבַשְׁלֶת הַשֶּׁכֶר, או באסם התבואה), אבל בחברת אשת ריב.

כסף סיגים

הצירוף **כסף סיגים** מופיע במקרא רק פעם אחת, בפסוק סתום בספר משלי: "כסף סיגים מַצֵּפָה על חֶרֶשׁ שפתים דלקים ולב רע" (מש' כו, כג). משנתגלתה באוגריתית **ספסג** במשמע 'חומר זגוגי המשמש לציפוי כלי חרס, גלזורה בלעז' – הוצעה קריאה חדשה לפסוק: '**כספסג** מצפה' (הכ"ף לפני **ספסג** היא כ"ף הדימוי, והמ"ם היתרה בתיבת **כספסג**) (תתבאר כמ"ם אנקליטית או תוצאת דיטוגראפיה). הצעה זו הולמת את מבנה התקבולת, וסיוע לה מן העובדה שלא מצאנו במקרא תיעוד נוסף לצירוף "כסף סיגים" (במקרא מצוי פעם אחת הצירוף "סיגים כסף" [יח' כב, יח]. בפסוקים "הגו סיגים מכסף" [מש' כה, ד]; "כספך היה לסיגים" [יש' א, כב], המלה **סיגים** אינה משמשת כחלק מצירוף).

2. דגמים ספרותיים משותפים

דגם המספר המודרג

הדגם הנפוץ הוא הזכרת מספר מסוים בדלת החרוז וכנגדו מספר הגדול ממנו ביחידה אחת בסוגר (כלומר, $x+1 // x$). בדגם זה מונים לעתים מספר עצמים לפי המספר הגדול יותר. דוגמה בולטת לכך מן האוגריתית היא **דבחמ שנא בעל תלת רכב ערפת** 'שני זבחים שנא בעל שלושה רוכב ערבות' (III 1.4, 17–18). בהמשך הקטע מפורשים שלושת הזבחים הללו. דוגמאות מן המקרא: "שש הנה שָׁנָא ה' ושבע תועבות [תועבת קרי] נפשו" (מש' ו, טז); "שלושה המה נפלאו ממני וארבע [וארבעה קרי] לא ידעתים" (מש' ל, יח); "תחת שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת" (מש' ל, כא).

דגם הצלע המורחבת

הרחבת צלע אחת לשתיים במבנה קבוע: נוסחה פותחת, מלת פנייה (בדרך כלל), חזרה על נוסחת הפתיחה ונוסחה משלימה. דוגמאות מהאוגריתית: **הת אַבִּכ בעלמ הת אַבִּכ תמחצ** 'הנה אויביך בעל, הנה אויביך תמחצ' (IV 1.2, 8–9); **אַרֶש חִימ לאַקהת עֶזֶר אַרֶש חִימ וְאַתֶּנֶכ** 'בקש

חיים, הו אקחת הגיבור, בקש חיים ואתן לך' (IV, 1.17, 26-27). דוגמאות מן המקרא: "בן פרת יוסף בן פרת עלי עין" (בר' מט, כב); "עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית" (שם' טו, טז); "ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו" (תה' עז, יז); "כי הנה איביך ה' כי הנה איביך יאבדו" (תה' צב, י); "לבבתני אחתי כלה לבבתני באחד [באחת קרי] מעיניך" (שה"ש ד, ט); "שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך" (שה"ש ז, א).

דגם קטל-יקטל או יקטל-קטל

יש שפועל מסוים משמש בשתי צלעות החרוז; באחת הוא מצוי בצורת קטל ובאחרת בצורת יקטל. דוגמאות מאוגריתית: **כנפ נשרמ בעל יתבר בעל תבר דאי המת** 'את כנפי הנשרים בעל ישבור, בעל שבר את כנפיהם' (II, 9-8); **שתת... בתלחני קלת בכס אשתינה** 'שתיתי... בשולחני קלון, בכוס אשתה אותו' (III, 1.4, 14-15). דוגמאות מן המקרא: **"ותאכל את תהום רבה ואכלה את החלק"** (עמ' ז, ד); **"ה' למבול יִשָּׁב, וַיִּשָּׁב ה' מלך לעולם"** (תה' כט, י); **"אהבי ורעי מנגד נגעי יעמדו וקרובי מרחק עמדו"** (תה' לח, יב); **"נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים"** (תה' צג, ג); **"במות אדם רשע תאבד תקוה ותוחלת אונים אבדה"** (מש' יא, ז).

3. צמדי מלים

צמדי מלים הם זוגות מלים נרדפות המצומדים בסמיכות או באיחוי. השימוש בתופעה סגנונית זו שגור בעברית המקרא, ויצחק אבישור תיארה במונוגרפיה מקיפה. דוגמאות לצמדי מלים משותפים לספרות אוגרית ולספרות המקרא: יד/ימין; ארץ/עפר; כוס/קובעת; בית/חצר; עולם/דור (ו)דור; אויב/צר; ראש/קדקד; חלב/חמאה; כסף/חרוץ; יין/תירוש; חיים/אל מות; מלך/שופט.

מבחר זיקות דקדוקיות בין האוגריתית לעברית

1. מלות היחס ב- ל- משמשות במקום מן) עברית

באוגריתית אין כלל שימוש במלת היחס מן. במקומה משמשות מלות היחס **ב ו-ל**. כל הניסיונות למצוא את המלה מן באוגריתית עלו עד עתה בתוהו. ממצא זה יכול להאיר לעתים שימושי ב"ת ולמ"ד במקרא. והרי דוגמאות אחדות מן הטקסטים האוגריתיים ומן המקרא:

ב = 'מן'. דוגמאות מן האוגריתית: **תנ אחד בבנכ אמלכנ** 'תן אחד מבניך, אמליך אותו' (I 1.6, 45-46); **לחמ בלחמ** 'אכלי מן הלחם' (1.23, 6); **ופדיהמ אורכל מאת כספ ביד בארתמ** 'ופדה אותם אורכל (ב)מאה כסף מידי הבארותיים' (3.4, 12-15); **ויקח בהמ אקהת** 'והוא לקח מהם את אקהת' (III 1.19, 39-40). דוגמאות מן המקרא: "והנותר בבשר ובלחם [= מן הבשר ומן הלחם] באש תשרפו" (וי' ח, לב); "והנותר בשמן [= מן השמן] אשר על כף הכהן יתן על ראש המִשְׁחָה וכפר עליו הכהן לפני ה'" (וי' יד, יח); "ואתה בן אדם הנה נתנו עליך עבوتים ואסרוך בהם ולא תצא בתוכם [= מתוכם]" (יח' ג, כה); "על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית [= מחית] השדה ובעוף [= ומעוף] השמים" (הו' ד, ג); "לכו לחמו בלחמי [= מלחמי] ושתו ביינ [= מיין] מסכתי" (מש' ט, ד); "וירעם בשמים ה' ועליון יתן קלו" (תה' יח, יד) לצד "ירעם מן שמים ה' ועליון יתן קולו" (שמ"ב כב, יד); "ויִראו אִפְקֵי ים יִגְלוּ מַסְדּוֹת תַּבַּל בַּגְעֶרֶת ה' מִנִּשְׁמַת רוּחַ אֲפוֹ" (שמ"ב כב, טז) לצד "ויִראוּ אִפְקֵי מֵיִם ויִגְלוּ מוֹסְדּוֹת תַּבַּל מִגְעֶרֶת ה' מִנִּשְׁמַת רוּחַ אֲפֹךְ" (תה' יח, טז).

ל = 'מן'. דוגמאות מן האוגריתית: **להת ועלמה** 'מעתה ולעולם' (IV 1.19, 5-6; והשווה לנוסחה בשירה המקראית "מעתה ועד עולם" [יש' ט, ו; נט, כא ועוד] ובלשון הגמרא "מיומא דנן ולעלם" [גיטין פה ע"ב ועוד]); **לימ הנד** 'מיום זה' (3.4, 1); **לטפנ אל דפאד ירד לכסא** 'לטפן, אֶל הרחמים, יורד מן הכסא' (VI 1.5, 11-12); **וירד כרת לגגת** 'ויורד כרת מן הגגות' (II 1.14, 26-27); **ליממ לירחמ לירחמ לשנת** 'מימים לחודשים, מחודשים לשנים' (IV 1.13-14). דוגמאות מן המקרא: "וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף ולבהמה [= מן העוף ומן הבהמה]" (וי' ז, כו); "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה [= מן המלחמה] זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה" (במ' לא, כא), והשווה "ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה" (שם, יד); "כל כלים לזהב ולכסף [= מזהב ומכסף] חמשת אלפים וארבע מאות הכל העלה ששבצר עם הַעֲלֹת הגולה מבבל לירושלים" (עז' א, יא); "ויבא שלמה לבמה [= מן הבמה] אשר בגבעון ירושלם מלפני אהל מועד וימלך על ישראל" (דה"ב א, יג).

2. מ"ם המפרידה בסמיכות את הנסמך מסומכו

שימוש מיוחד זה מופר כבר באכדית שבמכתבי אל-עמרנה, אך נפוץ יותר בלשון אוגרית.

דוגמאות: **לַחְתַּנִּם בַּעַל** 'הוא אכן חתן בעל' (1.24, 25–26); **כַּרְפַּנִּם יִנ** 'גביעי יין' (III 1.4, 43); **בִּנְמ אָמִי** 'בני אמי' או 'בן אמי' (VI 1.6, 11, 15); **בִּנְמ אֵל** 'בן אֵל' (I 1.16, 10); **אֵלִם אֶרֶץ** 'אֵלִי הארץ' (I 1.6, 18; V 1.5, 6); **תַּכְמֵם חֲמַת** 'שכמי החומה' (IV 1.14, 4). תופעה זו מצויה אף כאשר שם תואר נסמך לשם עצם, כגון: **בַּהַת טַהֲרַם אֶקְנַנָּם** 'בתים טהורי ספירים' (V 1.4, 19).
 כבר אבן ג'נאח (**ספר הרקמה**, עמ' רלה) נתן את דעתו לקיומה של תופעה זו במקרא שנים רבות לפני שמדקדקים מודרניים 'גילו' אותה: "ואפשר שידחקו המם אחרי נפלה בהסמך, כאשר נאמר: אילים צמר (מל"ב ג, ד) סיגים כסף היו (יח' כב, יח), ולשכה ופתחה באילים השערים (שם מ, לח), שני טורים רימונים (מל"א ז, מב), המשפט: אילי צמר, סיגי כסף, באילי השערים, טורי רמונים, ודחקו המם אחרי נפלה בהסמך". להלן דוגמאות נוספות מן המקרא: "בְּרַךְ ה' חִילו ופִּעַל יָדוֹ תִרְצָה מִחַץ מִתִּנִּים קִמְיוֹ [= מִתְּנִי־מ קִמְיוֹ] וּמִשְׁנֵאוֹ מִן יִקְוֹמוֹ" (דב' לג, יא); "אִזּוּ יִרְדּוּ שְׂרִידֵי לֵאדִירִים עִם [= אֲדִירִים עִם]" (שופ' ה, יג); "וְאַתָּה ה' אֱלֹהִים צִבְאוֹת [= אֱלֹהֵי־מ צִבְאוֹת] אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִקְצִיָּה לִפְקֹד כָּל הַגּוֹיִם אֶל תַּחַן כָּל בְּגִדֵי אֶוֹן סִלְהָ" (תה' נט, ו); "הוּא אֲשׁוּר שִׁבְט אֲפִי וּמִטָּה הוּא בִידֵם זַעֲמִי [= בִיד־מ זַעֲמִי]" (יש' י, ה). דרך אגב ייאמר, שהן באוגריתית והן בעברית המקראית נדחקה מ"ם זו גם בין מלות היחס בכ"ל ובין המלים שאחריהן, ועל ידי כך נוצרו באוגריתית המלים: **בִּמ, כִּמ, לִמ** ובעברית: **בְּמוֹ, כְּמוֹ, לְמוֹ**.

3. כ"ף המשמשת לחיזוק במשמעות 'אכן, אמנם, בוודאי'

המלית **כ** באה באוגריתית לפני הפועל להדגשתו. בדרך כלל היא מושכת את הפועל ממקומו הרגיל במשפט (לפני המושא) אל סוף המשפט. שימוש זה מבהיר את ההקשרים במקרא, שמצוי בהם יסוד זה בתפקיד זהה. להלן נדגים במשפטים משתי הלשונות.

דוגמאות מספרות אוגרית: **לַכְתַּפ עֲנַת כְּתַשְׁתָּה** 'על כתפי ענת אכן שמה אותו' (I 1.6, 14–15); **הִלַּכ בַּעַל אֶתֶרֶת כְּתַעַנ** 'את הליכתו של בעל אֶתֶרֶת אכן רואה' (II 1.4, 13–14); **לַחַת אֶכַל כִּי לֹאֲכַת עַם שַׁפֵּשׁ בַּעַלֵּכ** 'לוחות אוֹכֵל אכן שלחת אל שמש אדונך' (2.39, 17–19); במקרה זה המלית **כִּי** נכתבת מלא; **הִלַּם אֵל כִּי־פַהֲנָה** 'הנה אֵל אכן רואה אותה' (IV 1.4, 27); הדגשת פועל עומד, במשפט **מִן יִרָה כְּמַרַצ מִן כְּדו כְּרַת** '[ב]איזה חודש אכן [כרת] חולה, [ב]איזה [חודש] אכן דָּוָה כְּרַת' (II 1.16, 19–20).

וכבר עמד על תפקידה המדגיש של הכ"ף אבן ג'נאח (ספר הרקמה, עמ' פ) באמרו: "ותהיה לאמתת הדבר בכאלפים אמה במדה (יה' ג, ד), אמרו במדה מורה כי הוא דבר ברור לא מקורב... וכמוהו: כי הוא כאיש אמת (נחמ' ז, ב), לא יכשר שיהיה אלא ברור". דוגמאות נוספות מן המקרא: "ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יִרְאֶה ויאמר לא **כי** צחקת [= אכן צחקת]" (בר' יח, טו); "זעקת סדם ועמורה **כי** רבה [= אכן רבה] וחטאתם **כי** כבדה [= אכן כבדה] מאד" (בר' יח, כ); "ויאמר חזקיהו אל ישעיהו טוב דבר ה' אשר דברת ויאמר **כי** יהיה שלום ואמת [= אכן יהיה שלום ואמת] בימי" (יש' לט, ח); "אך אלהים יִפְדֶּה נפשי מיד שאול **כי** יקחני [= אכן יקחני] סלה" (תה' מט, טז).

4. למ"ד המשמשת לחיזוק במשמעות 'אכן, אמנם'

למ"ד זו מצטרפת באוגריתית הן לצורות פועליות והן לצורות שמניות. כגון: **אִדכ לתננ פנמ** 'אזי היא אמנם נותנת פנים [= פונה]' (IV, 1.6, 7); וכן **אִדכ פנמ ליתנ** 'אזי הוא אמנם נותן פנים' (I, 1.2, 20); **ליהפכ כסא מלככ** 'אכן הוא יהפוך את כסא מלכותך' (VI, 1.6, 28); **ולתאכל ולתשת** 'אתה אכן אוכל ואכן שותה' (3, 1.88); **אגר לרחק** 'אגר אמנם רחוק' (IV, 1.3, 34); **לבעל נפל לארצ** 'אכן בעל נפל לארץ' (VI, 1.5, 8-9).

שימוש זה בלמ"ד מבהיר כמה כתובים מן המקרא, למשל: "לִרְכֹּב [= אכן הרוכב] בשמי שמי קדם הן יתן בקולו קול עז" (תה' סח, לד); "כי לה' [= אכן ה'] מגננו ולקדוש [= ואכן קדוש] ישראל מלכנו" (תה' פט, יט); "כי מי אשר יבחר [יחבר קרי] אל כל החיים יש בטחון כי לכלב [= אכן כלב] חי הוא טוב מן האריה המת" (קו' ט, ד). לעתים נראה שמלית זו לא הבינוה כראוי אנשי המסורה, ועל כן יש שנתפסה ככינוי 'לו' ויש שראוה כמלת השלילה 'לא'. כך למשל בפסוקים "ויענו בני חת את אברהם לאמר **לו** [= אכן] שמענו וגו'" (בר' כג, ה-ו) וכן "אין כסף **לא** [= אכן] נחשב בימי שלמה למאומה" (מל"א י, כא), לצד הטקסט המקביל שאינו משתמש במלה זו "אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה" (דה"ב ט, כ).

5. ה"א המגמה

ה"א המגמה משמשת הרבה במקרא, כגון: **צפונה, ארצה כנען** ועוד. מדקדקים נטו לראות בה שריד ליחסת המושא בתפקיד אדוורביאלי. באוגריתית משמשת ה"א סופית לציון כיוון בצורה רחבה. מאחר שהכתיב

האוגריתית עיצורי מעיקרו, מתברר שה"א זו מסמנת עיצור ואינה אס-קריאה. על כן אין אפוא לראות בה"א המגמה בעברית שריד יחסה. הנה דוגמאות מן האוגריתית: עלמה 'לעולם' (IV 1.19, 6); שממה 'השמימה' (1.23, 38); קרתה 'אל העיר' (III 1.14, 13); אַמַתה 'עד לאמה' (III 1.14, 53); מַטַתה 'למטה' (I 1.14, 29); אַרְצַה 'ארצה' (I 1.14, 29); מַסוֹנה 'אל המחנה' (III 1.14, 21); מַצַּדה 'אל המצד/המצודה' (1.112, 19); מַאֲחַדה 'אל [העיר] מַאֲחַד' (4.149, 5).

6. הסביל הפנימי של הבניין הקל

כבר בימי הביניים נתנו מדקדקים את דעתם לעובדה שהמקרא משתמש בצורות דמויות פֶּעַל והִפְעֵל להבעת הסביל של הבניין הקל כבערבית (חיוג, אבן ג'נאח ושמואל הנגיד). השימוש בצורות הסביל של הבניין הקל נתמעט ואת מקומו תפס בניין נפעל. במקרא נשתמרו דוגמאות לא רבות לכך. הנה כמה מהן: "וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אֶכֶּל [= אכול]" (שמ' ג, ב); "וכי יֵתֶן [= יינתן] מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם" (וי' יא, לח); "כי ילד יֵלֶד [= נולד] לנו בן נָתַן לנו וגו'" (יש' ט, ה).

באוגריתית שגור מאוד הסביל של הבניין הקל. דוגמאות: לירגמ לאֲלֵאִינ בעל 'הלוואי שייאמר [הדבר] לאֲלֵאִינ בעל' (V 1.4, 12); כספ יעדב 'כסף יוכן' (1.50, 11); תעדב כסא 'הוכן כיסא' (V 1.4, 46-48); וללל תערב כסא 'וכיסא הוכן ללל' (1.106, 127-128); שתי הדוגמאות האחרונות מלמדות, שהמלה כִּסֵּא היא הנושא של המשפט, ומינה נקבה, כבאכדית ובפניקית); המ קרת תאַחַד 'אם העיר תיתפס' (1.127, 29); יתנ בת לבעל כַּאֲלֵמ 'יותן בית לבעל כַּאֲלֵמ' (V 1.3, 3, מהשורש י-ת-ן); כילד בנ לי כמ אַחִי 'כי יולד לי בן כמו אחי' (II 1.17, 14-15, מהשורש י-ל-ד); רגמ לאֲלֵ יבל 'דבר לאֲלֵ הובא' (1.23, 52, 59, מהשורש י-ב-ל); ספסג יסב לראש 'זיגוג נוסף על הראש' (VI 1.17, 36-37, מהשורש נ-ס-ד, אולם אפשר שהשורש הוא י-ס-ד או ס-ו-ד).

7. מקור מוחלט המשמש כפועל מפורש (כנושא במשפט)

במקרים רבים המקור המוחלט משמש באוגריתית כפועל מפורש. ניתן לזהות רבות מהיקריות אלה, כאשר אין התאם במין ובמספר בין הצורה הפועלית ובין הנושא. כך למשל המשפט: שַמַּח בתלת ענת 'שמחה הבתולה ענת'. לו הייתה הצורה הפועלית פועל נטוי, היינו מצפים לצורת הנסתרת שַמַּחַת. יש לציין, שבמרבית המקרים קודם המקור לנושא. שימוש זה של

המקור המוחלט מוכר אף בכנענית שבמכתבי אל-עמארנה ובפניקית. התייעוד האוגריתי שופך אור על הבנת שימוש כזה במקרא, אלא שלעיתים החוקרים (במיוחד הויסמן) הפריזו והציעו לתקן פעלים מפורשים במקרא ולהפכם לצורות מקור מוחלט. להלן נדגים את התופעה הן באוגריתית והן במקרא.

דוגמאות מספרות אוגרית: שמה **בתלת ענת** 'שמחה הבתולה ענת' (V, 1.4), (20); שמה **רבת אַתֶּרת ים** 'שמחה הגבירה אַתֶּרת ים' (II, 1.4, 28); **צחק בתלת ענת** 'צחקה הבתולה ענת' (V, 1.4, 25); **פתח** הו 'הוא פתח' (1.23, 70); **תבע אַנכ** 'עזבתי' (2.17, 6); **רגמ אַנכ** 'אמרתי' (2.31, 40); **אָרכ יד אַל** 'אָל אָרכה' (1.23, 34); **עדבננ אַנכ אָמר בפי** 'עשיתי אותו [כמן] כבש' בפי' (II, 1.6, 22); **מעִי עדת אלמ** 'עדת האלים הגיעה' (II, 5.15, 11); **ענ רבת אַתֶּרת ים** 'ענתה הגבירה אַתֶּרת ים' (I, 1.6, 53, מן השורש ע-נ-י 'לענות').

דוגמאות מן המקרא: "וַיִּרְכַּב אֹתוֹ בְּמִרְכַּבַּת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ וַיִּקְרָאוּ לִפְנֵי אֲבִירָד וְנָתַן אֹתוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (בר' מא, מג); "וַיִּתְקַעוּ בַּשּׁוֹפְרוֹת וַיִּנְפֹּץ הַכֹּדִים אֲשֶׁר בִּידֶם" (ש' ז', יט); "וְהַחֲיִיתִי רָצוּא וְשׁוֹב כְּמִרְאֵה הַבָּזָק" (יח' א, יד); "וַיִּשְׁבַּח אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכָּבַר מִתּוֹ מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדָנָה" (קוה' ד, ב); "כִּי גַם אֵילָת בִּשְׁדָּה יִלְדָּה וְעֹזֹב כִּי לֹא הִיָּה דֹשֵׁא" (יר' יד, ה); "וַיִּנְשְׁלוּ סֹפְרִים בִּיד הָרָצִים אֶל כָּל מַדִּינוֹת הַמֶּלֶךְ וְגו'" (אס' ג, יג).

8. זוגי של שם העצם בעברית המקרא ובספרות אוגרית

בעברית המקרא השימוש בצורות הזוגי מצומצם. הללו נבנו בהוספת סיומת הזוגי הן לצורת היחיד של שם העצם, כגון: שנתים, רגלים, שפתיים, או בהוספתו לצורת הריבוי, כגון: "בֵּין הַחֲמֻתִּים" (מל"ב כב, ד), "לְחֻתִּים" (יח' כז, ה) ועוד. הדרך השכיחה ביותר להבעת זוגי נעשית במקרא על ידי שימוש במספר "שתיים" או "שניים" ואחריו צורת הריבוי של שם העצם, כגון: "שתי אמות" ועוד. היו שטענו (א' הורביץ), שדרך זו היא תולדה של התפתחות מאוחרת, ואין לראותה כקדומה. האוגריתית מפריכה טענה זו לחלוטין. באוגריתית משמשות צורות הזוגי שימוש ללא מצרים, אך בצד השימוש בצורת הזוגי נוהג לעתים ריבוי רגיל בלוויית המספר 2. להלן דוגמאות אחדות, הן מן הטקסטים הכתובים בכתב הברות אכדי והן מן הטקסטים הכתובים אוגריתית.

דוגמאות מן הטקסטים האכדיים מאוגרית: 2 kakkarūma 'שתי כיכרות' (PRU III 51, 23); 2 muru'ūma 'שני בגדים (מסוג מסוים)' (PRU

2 maqqabūma; VI 126, 3; שתי מקבות'; 4, 157; 5, 42; PRU VI; השווה לתיעוד העיצורי **תַּנַּמְקַבְמַ** [4.625, 5]; 2 qadarūma 'שתי קדרות(?)' (PRU VI 158, 12); 2 kūrīkāt 'שני כלים חקלאיים (מסוג מסוים)' (PRU VI 157, 2). דוגמה לכך גם בטקסטים האלף-ביתיים. המלה **כו** (2, 47, 6) אינה מובנת, אך ריבויה הוא **כות** ומשמש עם המספר "שתיים" במשפט-**תַּת כות ינ** "שתי **כות יין**" (4, 691, 6).

ציונים ביבליוגרפיים: י' אבישור, סמיכויות הנרדפים במליצה המקראית, ירושלים תשל"ז • דברי הקונגרס העולמי השביעי למדעי היהדות, ירושלים תשמ"א, עמ' 9-1 • י' בלאו, לשוננו מט (תשמ"ה), עמ' 290-296 • ח"א גינזברג, כתבי אוגרית, ירושלים תרצ"ו • מ' הלד, לשוננו לעם ג (ל-לא, תשי"ב), עמ' 38-42; ד (לט, תשי"ג), עמ' 7-12; ד (מ-מא, תשי"ג), עמ' 37-41 • א"ד זינגר, ידיעות י (תש"ג), עמ' 54-62 • י' זקוביץ, הדגם הספרותי שלושה-ארבעה במקרא, ירושלים תשל"ח (עבודת דוקטור) • ח' כהן, ספר זכרון לאלון עוזיאל (בעריכת ד' בווארין), ירושלים 1990, עמ' 30-36 • ש"א ליונסטס, לשוננו כג (תשי"ט), עמ' 72-81; כו (תשכ"ב), עמ' 205-208; לג (תשכ"ט), עמ' 111-114 • ד' סיון, לשוננו מו (תשמ"ב), עמ' 71-65; לשוננו מז (תשמ"ג), עמ' 165-186; לשוננו נ (תשמ"ו), עמ' 53-71 • ט"ל פנטון, לשוננו מד (תש"ס), עמ' 272 • מ"ד קאסוטו, לשוננו יז (תשי"א), עמ' 123-127 • האלה ענת, ירושלים תשי"א • 'אגרת (אוגרית)', אנציקלופדיה מקראית, א (תשי"ג), עמ' 80-90 • י' קוטשר, לשוננו לא (תשכ"ז), עמ' 33-36 • א"פ רייני, מבנה החברה באוגרית, ירושלים תשכ"ז, עמ' 57, 87, 109.

W. F. Albright, *VTS* 3 (1955), pp. 1-15 • J. Blau, *IOS* 2 (1972), pp. 57-82; *IOS* 7 (1977), pp. 14-32 • J. Blau and S. E. Loewenstamm, *UF* 2 (1970), pp. 19-33 • G. R. Driver, *JANES* 5 (1973), pp. 107-114 • CH. Fontinoy, *Le duel dans les langues Sémitiques*, Paris 1969, pp. 87-88 • C. H. Gordon, *Ugaritic Textbook*, Rome 1965 • J. Huesman, *Biblica* 37 (1956), pp. 271-295 • H. D. Humel, *JBL* 76 (1957), pp. 88-107 • A. Hurvitz, *A Linguistic Study of the Relationship Between the Priestly Source and the Book of Ezekiel*, Paris 1982, pp. 30-32 • D. Marcus, *JANES* 3 (1970), pp. 102-111 • J. C. de Moor, *JNES* 24 (1965), pp. 355-364 • J. Muilenburg, *HUCA* 32 (1961), pp. 135-160 • T. Muraoka, *Emphatic Words and Structures in Biblical Hebrew*, Jerusalem 1984, pp. 113-123; 158-164 • A. F. Rainey, *IOS* 3 (1973), pp. 34-62; *Orientalia* 56 (1987), pp. 391-402 • S. Segert, *JAOS* 103 (1983), pp. 295-306 • W. G. E. Watson, *UF* 13 (1981), pp. 189-192 • C. F. Whitely, *ZAW* 87 (1975), pp. 202-204 • Z. Zevit, *JANES* 7 (1975), pp. 103-112.